

Саракун І. Б.

старший науковий співробітник Лабораторії корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, кандидат юридичних наук

Практичні питання реалізації повноважень Фондом державного майна у сфері охорони корпоративних прав

Фонду державного майна України (далі — ФДМУ, Фонд) відводиться вагоме місце в забезпеченні належної охорони корпоративних прав держави. Аналіз повноважень ФДМУ дає підстави стверджувати про його можливості вчасно виявляти та попереджувати правопорушення у цій сфері, а в окремих випадках застосовувати позасудовий (адміністративний) вплив на порушника. Тож актуальність обраної теми обумовлена необхідністю більш предметного їх виявлення. Принагідно, можна встановити і практичні проблеми, пов'язані з охоронною функцією цього органу.

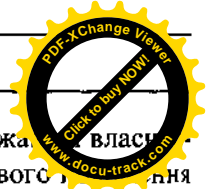
Підхід до поняття «охорона корпоративних прав» (у т. ч. і Фондом) та питання їх захисту закладено у працях Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишки, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. А. Васильєвої, І. А. Селіванової, Д. І. Погрібного, Н. Р. Кобецької, Я. В. П'янової та ін. авторів. Однак питання охорони корпоративних прав ФДМУ потребує певного переосмислення з огляду на динаміку теоретичних напрацювань, у яких започатковано розгляд даної проблематики, розвиток законодавства та формування практики.

Теоретично складність словосполучення «охорона корпоративних прав» пов'язують із різними підходами до його розуміння. Дослідження співвідношення понять «правова охорона» і «правовий захист» у науковій літературі [1, с. 130; 2, с. 234] дозволяє дійти висновку, що поняття охорони корпоративних прав ширше, ніж поняття захисту, а останнє — охоплюється попереднім.

Як правильно відзначає Я. В. П'янова, про охорону прав слід говорити як про правовий засіб, що попереджує порушення, а про захист — як такий, що слідує за порушенням і тягне за собою відновлення відповідного суб'єктивного права. Охорона прав — це рівень регулювання, яким досягається мета нормальної реалізації особами своїх прав у правовідносинах [3, с. 13].

Тож, відштовхуючись від наведених теоретичних положень, перейдемо до розгляду повноважень Фонду для встановлення в його діяльності функцій із охорони корпоративних прав і проблем, що виникають у практичній діяльності цього органу та уповноважених ним осіб.

Повноваження ФДМУ визначені Постановою Верховної Ради України «Про Тимчасове положення про Фонд державного майна України» (далі — Тимчасове

... (Положення) [4] та Законом України «Про управління об'єктами державної власності» (Закон про управління) [5]. Відповідно до п. 8 Тимчасового Положення ФДМУ — це державний орган, який здійснює державну політику в сфері приватизації державного майна, виступає орендодавцем майнових комплексів, що є загальнодержавною власністю. Перелік завдань Фонду міститься у п. 5 цього Положення. Повноваження Фонду щодо корпоративних прав держави врегульовані також ст. 7 Закону про управління.

Не вдаючись до викладу цієї значної за обсягом для даної роботи компетенції ФДМУ відзначаю, що чи не найважливішим питанням у сфері охорони корпоративних прав є належне правове регулювання. Так, на сьогодні актуальним залишається прийняття спеціального нормативно-правового акта, який би визначив правовий статус цього органу. Проте через зауваження експертів, які виявили, зокрема, певні неузгодженості та відсутність чітких критеріїв при розмежуванні завдань Фонду, його функцій та повноважень, проект Закону «Про Фонд державного майна України» 30.06.2010 р. було відкликано на доопрацювання [6]. Тож межі повноважень ФДМУ та розмежування зазначених теоретичних понять адміністративного права на законодавчому рівні залишаються нез'ясованими, хоча в роботах фахівців адміністративно-правової спеціальності ці поняття досліджувались, зокрема В. Б. Авер'яновим [7, с. 57–60, 8, с. 264–265], І. Л. Бачило [9, с. 52–54], Б. М. Лазарєвим [10, с. 101–102] тощо.

Питання про співвідношення функцій і компетенції органів управління тривалий час дискутувалося в радянській адміністративно-правовій літературі. Основними були дві позиції. На думку І. Л. Бачило, функції входять як складові елементи до компетенції та визначають, що робить орган, виступаючи в результаті цього правовим явищем. Б. М. Лазарєв стверджував, що елементами компетенції органу управління виступають не самі функції як такі, а покладені на нього, по-перше, загальне право (щодо керованого об'єкта) та обов'язок (перед державою) виконувати певні функції, по-друге, комплекс конкретних прав і обов'язків (повноважень), що необхідно для реалізації цих функцій.

Подальший аналіз зазначеного питання підтвердив висновок про те, що функції не є однопорядковими з повноваженнями елементами компетенції органу, а виражаються у ній шляхом правового закріплення (регламентації) останніх. Отже, за своєю природою компетенція органів виконавчої влади — це юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних, так званих компетенційних (або статусних) нормативно-правових актах шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав і обов'язків, тобто державно-владних повноважень [7, с. 57].

Наводячи розмежування відповідних понять, В. Б. Авер'янов відзначав, що повноваження вказують на те, які права та обов'язки має орган виконавчої влади для вирішення окреслених компетенцією цілей і завдань. У нормативно-правових актах, що закріплюють повноваження органів виконавчої влади поряд із термінами «право» і «обов'язок» використовуються терміни «завдання», «функції», «зобов'язання», «відповідальність». До того ж закріплюються певні принципи і процедури, які

... змінюють порядок здійснення наданих органам повноважень. У зв'язку з цим можуть бути передбачені можливості органу виконавчої влади або її посадової особи на свій розсуд обирати той чи інший варіант використання наданих прав і обов'язків [8, с. 264].

Проблеми теоретичної невизначеності (ототожнення вказаних понять) поряд із проблемами законодавця щодо чіткого розуміння цих термінів та їх розмежування можуть бути суттєвою підставою для повторювання чи унеможливлення віднесення кожного (й конкретного) з уже вказаних понять до відання того чи іншого органу. Це, зокрема, стосується розподілу функцій між ФДМУ та КМУ (і уповноваженими органами управління) щодо повноважень у сфері управління об'єктами державної власності тощо.

Законодавець, не враховуючи теоретичних положень, припускається помилок, наслідком яких стає нечіткість викладу та ототожнення в нормативно-правових актах цих понять. Так, у зазначеному вище проекті однакова по суті діяльність в одних випадках належить до завдань Фонду, а в інших — до його функцій. Наприклад, забезпечення і ведення Єдиного реєстру об'єктів державної власності (п. 13 ч. 1 ст. 2 проекту) визначено як завдання, а ведення Державного реєстру оцінювачів та Державного реєстру суб'єктів оціночної діяльності (п. 14 ч. 1 ст. 4 проекту), ведення реєстру договорів концесії (п. 4 ст. 6 проекту) — як функції Фонду. Це стосується також здійснення Фондом функцій власника. Так, реалізація ним відповідних повноважень щодо майна, визначеного у пп. 8 та 9 ч. 1 ст. 2 проекту, віднесено до його завдань, а щодо майна, визначеного у п. 9 ч. 1 ст. 5 проекту, — до його функцій. Допускається також одночасне визначення тієї самої діяльності (зокрема, здійснення повноважень концесіодавця) і завданням (п. 10 ч. 1 ст. 2 проекту), і функцією (п. 2 ст. 6 проекту). Щодо контролю, то він визначається у проекті і як завдання — щодо організації і проведення приватизації державного майна (п. 7 ч. 1 ст. 1 проекту), і як функція — щодо контролю за виконанням умов договору оренди та концесії (п. 5 ч. 1 ст. 6 проекту), і як право — щодо дотримання законодавства з питань оцінки майна (п. 16 ч. 1 ст. 8 проекту) [6].

Тому, характеризуючи сучасний стан повноважень Фонду щодо охорони корпоративних прав, можна відзначити, що за вказаних умов вона не може бути достатньо ефективною. Водночас слід погодитися з Д. І. Погрібним, що така ситуація виникла у зв'язку з тим, що до цього часу функції управління розпорешені в різних структурах, а це є приводом для численних зловживань та корупційних дій, які можуть здійснюватися особами, уповноваженими на управління корпоративними правами держави [11, с.132].

Прикладом такого управління може служити справа Вищого господарського суду України від 3 березня 2009 р., який розглянув касаційну скаргу за позовом ФДМУ № 37/199пн на рішення від 27.10.08 господарського суду Донецької області за позовом ЗАТ «У» до ФДМУ, ТзОВ «Р», третя особа на стороні позивача, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, — ВАТ «А», про визнання відмови незаконною та зобов'язання вчинити дії.

Фонд у касаційній скарзі зазначив, що ФДМУ здійснює управління акціями товариств, які перебувають у державній власності, шляхом призначення представників для участі у загальних зборах акціонерів товариств (на підставі пп. 2, 7 Порядку управління акціями (частками), які перебувають у державній власності, господарських товариств, створених за участю ФДМУ, затвердженого постановою КМУ від 16.05.01 № 518). Однак 24.09.08 р. КМУ прийняв розпорядження «Питання здійснення повноважень з управління корпоративними правами держави стосовно ВАТ «А» № 1271-р, відповідно до якого повноваження з управління зазначеними корпоративними правами здійснює КМУ. Листом № 10-17-14504 від 09.10.08 ФДМУ повідомив ВАТ «А» про те, що Фонд не може взяти участь у загальних зборах акціонерів ВАТ «А», забезпечити участь представника Фонду на загальних зборах акціонерів ВАТ «А» та установчих зборах. У подальшому розпорядженням від 17.10.08 р. № 1335-р КМУ передав Міністерству промислової політики повноваження з управління корпоративними правами держави, у т. ч. ВАТ «А». Судом не встановлено, що Розпорядження КМУ № 1335-р у встановленому порядку визнано недійсним.

ВГСУ постановив, що прийняте у справі рішення підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд. При повторному розгляді справи ВГСУ вважає за необхідне залучити до участі у справі Кабінет Міністрів України та Мінпромполітики України, усунути зазначені недоліки, повно встановити та дослідити обставини справи, надати їм правильну юридичну оцінку та прийняти законне і обґрунтоване рішення [12].

Коментуючи наведене, *передача повноважень з управління державними корпоративними правами від одного органу до іншого* (від ФДМУ до КМУ; від КМУ до Мінпромполітики) та визнання недійсним розпорядження КМУ потягнуло за собою проблеми, пов'язані із неможливістю проведення загальних зборів за відсутності представника держави (50 + 1 акція — кворуму не було).

У контексті даного судового рішення вимальовується ще одна проблема, а саме: суб'єкт управління корпоративними правами держави «охороняє» їх у всім відомий спосіб — представник держави навмисне *не з'являється на загальні збори та зриває їх*. Питання, які виносяться на порядок денний, не завжди можуть відповідати інтересам держави як акціонера, зокрема, це стосується можливого збільшення статутного капіталу АТ шляхом додаткових випусків акцій та, як наслідок, розмивання державної частки. Тому представники держави змушені блокувати відповідні рішення загальних зборів товариства в такий спосіб. І тут навряд чи допоможе закріплена в Законі «Про акціонерні товариства» норма щодо можливості укладення договору між акціонерами (якщо це передбачено статутом), за яким на них можуть покладатися додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах (ч. 1 ст. 29). Адже тут йдеться про конфлікт інтересів, а як відомо: «тот прав, у кого больше прав».

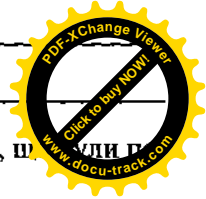
Як суб'єкт управління корпоративними правами держави, Фонд у своїй діяльності керується Постановою КМУ від 15.05.2000 № 791 [13], якою затверджено Положення про представника органу, уповноваженого управляти відповідними корпоративними

правами держави в органах управління господарських товариств; Порядок
наступу з визначення уповноваженої особи на виконання функцій з управ
корпоративними правами держави; Порядок звітності представників органів, уповно
важених управляти відповідними корпоративними правами в органах управління
господарських товариств (та форму звіту представника органу, уповноваженого
управляти).

У типовій формі генеральної угоди визначено низку функцій, що спрямовані
на охорону корпоративних прав. Зокрема, в ній передбачаються положення, що зазна
чений договір може бути достроково розірваний у разі: 1) неможливості виконання
представником своїх обов'язків із поважних причин, що перешкоджають виконанню
ним обов'язків, передбачених цим договором; 2) за рішенням органу управління
у зв'язку з прийняттям нормативно-правових актів, які змінюють умови цього до
говору та його виконання; 3) неодноразового порушення представником умов цього
договору; 4) погіршення зазначених у завданні представника показників товариства
за звітний період.

Ще один приклад припинення повноважень закріплюється наказом Фонду
державного майна України від 29 грудня 2009 р. № 2084, яким затверджене При
мірне положення про ревізійну комісію акціонерного товариства, у статутному
капіталі якого державна частка перевищує 50 відсотків [14]. У ньому прописано
можливість відкликання члена ревізійної комісії за наявності для цього підстав
до закінчення строку повноважень ревізійної комісії за рішенням загальних зборів
товариства (п. 3.10) та дострокове припинення повноважень члена ревізійної комісії
(п. 3.11) у випадку: 1) виникнення обставин, які відповідно до чинного законо
давства України перешкоджають виконанню обов'язків голови, члена ревізійної
комісії; 2) прийняття загальними зборами рішення про відкликання голови, членів
ревізійної комісії; 3) обрання загальними зборами нового складу ревізійної комісії
на підставі п. 3.13 цього розділу; 4) в інших випадках, передбачених чинним за
конодавством України, статутом та внутрішніми положеннями. У даному випадку
Фонд як державний орган також реалізує свою регульовальну, координаційну та по
переджувальну функцію.

На продовження порушеного раніше питання слід відзначити, що держава в кор
поративних відносинах може виступати і як *міноритарний акціонер*, а її діяльність
відповідно вважатиметься неефективною. За таких обставин подібні проблеми ви
рішуються за рахунок скорочення дрібних та низьколіквідних державних пакетів
акцій. Це допомагає їй уникнути витрат, пов'язаних із управлінням корпоративними
правами. Відповідні охоронні норми містяться в Указі Президента України «Про не
відкладні заходи щодо прискорення приватизації майна в Україні» від 25.12.2000 р.
[15]. Так, зокрема, Фонду державного майна України, Антимонопольному комітету
України було адресовано завдання щодо необхідності розгляду питання про ефек
тивність діяльності державних холдингових та акціонерних компаній, статутні
фонди яких сформовано за рахунок закріплених у державній власності пакетів ак
цій, і внесення у місячний строк пропозиції щодо ліквідації відповідних компаній,

діяльність яких є неефективною, з наступним продажем пакетів акцій, що належать до статутних фондів таких компаній.

Задля вдосконалення системи управління державними корпоративними правами Постановою КМУ від 11.02.2004 р. № 155 було затверджено Основні концептуальні підходи до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави [16] (далі — Концептуальні підходи). Вони класифікуються залежно від суб'єкта управління, ступеня корпоративного контролю держави у господарських товариствах, галузевих особливостей цих товариств і строку закріплення корпоративних прав у власності держави. Розділ IV Концептуальних підходів регламентує *механізм забезпечення захисту інтересів держави*.

Зокрема, суб'єкти управління корпоративними правами держави в обов'язку, що забезпечує контроль держави над прийняттям рішень щодо діяльності господарського товариства, повинні забезпечити: обрання (призначення) своїх представників до складу спостережної ради та ревізійної комісії товариства, а також голови правління та головного бухгалтера товариства; обрання до складу ревізійної комісії товариства осіб, які не належать до пов'язаних осіб та не перебувають у залежності від осіб, діяльність яких вони ревізують; надійність ведення обліку прав власності держави та інших акціонерів на належні їм корпоративні права держави шляхом відбору реєстраторів (зберігачів) акцій, які мають бездоганну професійну репутацію; контроль за фінансово-господарською діяльністю товариства, зокрема шляхом конкурсного відбору аудитора товариства; підвищення ринкової вартості корпоративних прав держави, розширення присутності на ринку основних видів продукції, підготовку, затвердження, узгодження з відповідним державним органом та виконання фінансового плану товариства, дотримання затверджених критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави тощо. Тому охоронна діяльність ФДМУ передбачає виконання ним певних повноважень і в даному випадку.

Механізм забезпечення захисту (позасудового) передбачає захист прав міноритарних акціонерів, шляхом запровадження кумулятивного голосування у процесі виборів членів спостережних рад, а також шляхом визначення підстав та порядку викупу акцій у цих акціонерів на їх вимогу за ринковою вартістю, що на сьогодні закріплено в Законі «Про акціонерні товариства» [17].

Отже, питання охорони корпоративних прав безпосередньо пов'язане з діяльністю представників держави, яких вона наділила контролюючими повноваженнями у складі наглядових рад АТ. Як зазначають фахівці, дослідження їх діяльності показує, що помилки і зловживання виявляються у недотриманні статутів АТ, ефективності використання і збереження їх майна, здійснення платежів до бюджету та укладанні сумнівних з точки зору вигідності для корпорації установчих договорів про створення інших господарських товариств, у тому числі підприємств з іноземними інвестиціями. Окремі особи, що уповноважуються на управління корпоративними правами, досить часто думають про першочергове вирішення власних матеріальних проблем, а потім вже проблем держави [18].

до підвищення ефективності управління корпоративними правами

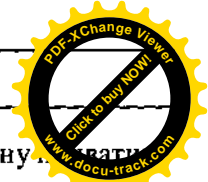
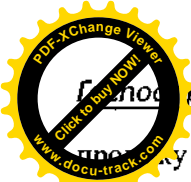
в господарських товариствах, у статутному капіталі яких є державна частка, наказом ФДМУ від 07.05.2009 р. № 694 було затверджено відповідні Критерії [20]. Звітним періодом, за який проводиться оцінка визначення ефективності управління об'єктами державної власності, є календарний квартал, рік тощо. Це дозволяє Фонду вчасно виявляти та попереджувати певні недоліки корпоративного управління та приймати адекватні рішення щодо їх усунення.

Одним із важливих заходів, спрямованих на підвищення ефективності управління корпоративними правами держави, є *реструктуризація та досудова санація* господарських товариств, яка сприяє фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів. На виконання цього завдання наказом ФДМУ було розроблено Типовий план реструктуризації та досудової санації господарських товариств, у статутних фондах яких державна частка становить більш ніж 50 відсотків [21].

Особливої уваги заслуговує *охоронна діяльність Фонду як органу приватизації*. Слід зазначити, що наказом ФДМУ від 24.06.2009 р. № 967 затверджено Порядок здійснення державними органами приватизації контролю за виконанням умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації [22]. Відповідно до нього такий контроль здійснюється шляхом проведення органами приватизації перевірок реалізації покупцями державного майна зобов'язань, взятих на себе за результатами викупу, аукціонів чи конкурсів із продажу об'єктів приватизації та відображених у договорах, застосування санкцій, передбачених законодавством і умовами договорів за невиконання зазначених зобов'язань, а також передбачає систематичне інформування вищих державних органів про результати проведеної роботи. Згідно з Порядком органи контролю проводять планові, позапланові та щоквартальні перевірки.

Вони можуть бути оскаржені в державному органі приватизації відповідно до затвердженого наказом ФДМУ від 07.04.2005 р. № 878 Порядку оскарження результатів перевірки виконання умов договору купівлі-продажу об'єкта приватизації [23]. Вказаним відомчим актом визначено процедуру оскарження, яка передбачає: подання заяви про оскарження результатів перевірки виконання умов договору купівлі-продажу об'єкта приватизації; розгляд заяви в органі приватизації; прийняття рішення органом приватизації щодо питання, порушеного в заяві, та інформування заявника про прийняте рішення; подальші дії заявника в разі незгоди з рішенням, прийнятим органом приватизації (п. 1.1). У Порядку оскарження закріплена можливість врегулювання спірних питань, пов'язаних із незгодою заявника з результатами перевірки виконання умов договору купівлі-продажу, в органі приватизації попередньо перед ужиттям інших заходів щодо захисту своїх прав згідно із законодавством. У даному випадку саме і виявляються повноваження фонду як адміністративного органу.

Так, п. 2.1 передбачає подання заяви заявником (власником об'єкта купівлі-продажу або заявником з боку підприємства, майно або акції якого є об'єктом купівлі-

...ку за договором, стан виконання умов якого перевірявся) до органу...
...що здійснив перевірку, не пізніше 10 днів від дати отримання ним акта перевірки, оформленого належним чином. Заяви з боку інших юридичних або фізичних осіб приймаються у строк, що не перевищує 30 днів після закінчення перевірки.

У разі недосягнення взаємоприйняттого рішення під час попереднього розгляду заяви її подальший розгляд здійснюється комісією органу приватизації з розгляду заяв про оскарження результатів перевірок виконання умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації, склад якої визначено п. 3.3 цього Положення. Для розгляду пропозиції комісією підрозділ, до функцій якого належить контроль за виконанням договорів купівлі-продажу, готує у вигляді службової записки пропозиції на ім'я голови комісії, до якої додаються встановлені у п. 3.4 документи. Заява розглядається комісією протягом 10 робочих днів, після чого комісією приймається одне із рішень, визначених п. 3.6. Воно оформлюється протоколом та затверджується головою.

Про прийняте рішення заявник повідомляється протягом 5 робочих днів з моменту його прийняття листом органу приватизації з повідомленням про вручення за адресою, зазначеною у заяві. У разі незгоди заявника з рішенням комісії він має право оскаржити його в судовому порядку згідно із законодавством.

Таким чином, охорона корпоративних прав Фондом державного майна передбачає здійснення цим органом цілої низки функцій, основними з яких є попередження правопорушень та позасудове (адміністративне) врегулювання конфліктів. Для їх успішного виконання ФДМУ в своїй діяльності керується нормативними та відомчими актами, які й визначають його повноваження у сфері охорони корпоративних прав. Проте не зайвим буде ще раз наголосити на необхідності прийняття спеціального нормативно-правового акта, який би регламентував правовий статус Фонду, враховуючи теоретичні напрацювання понять «завдання», «функція», «компетенція», «повноваження», а також дозволяв би чітко відмежувати його діяльність від діяльності Кабінету Міністрів України та інших уповноважених органів.

Література

1. Шевченко Я. М. Власник і право власності / Я. М. Шевченко. — К. : Наук. думка, 1994.
2. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения / И. В. Спасибо-Фатеева. — Харьков : Право, 1998.
3. П'янова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Я. В. П'янова. — Х., 2009.
4. Про Тимчасове положення про Фонд державного майна України [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>
5. Про управління об'єктами державної власності : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. — 2006. — № 46. — Ст. 456.
6. Висновок на проект Закону України «Про Фонд державного майна України» (реєстр. № 4370 від 15.04.2009 р., внесений народним депутатом України В. В. Писаренком).

7. Функцiи и организационная структура органа государственного управления. — В. Б. Аверьянов. — Киев, 1979.
8. Аверьянов В. Б. Административное право Украины. Академический курс : Пiдручник : у 2 т. Т. 1 : Загальна частина / редкол.: В. Б. Аверьянов (голова). — К. : Юрид. думка, 2004. — 528 с.
9. Бачило И. Л. Функции органов управления (правовые проблемы оформления и реализации) / И. Л. Бачило. — М., 1976.
10. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления / Б. М. Лазарев — М., 1971.
11. Погрібний Д. І. Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації : монографія / Д. І. Погрібний. — Х. : ФІНН, 2009. — 168 с.
12. За матеріалами Єдиного державного реєстру судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua
13. Про управління корпоративними правами держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2000 р. № 791.
14. Про затвердження Примірного положення про ревізійну комісію акціонерного товариства, в статутному капіталі якого державна частка перевищує 50 відсотків : наказ Фонду державного майна України від 29 грудня 2009 р. № 2084.
15. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення приватизації майна в Україні» (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 1374/2000 від 25.12.2000).
16. Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави : Постанова КМУ від 11.02.2004 р. № 155.
17. Про акціонерні товариства : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. — 2008. — № 50. — Ст. 384.
18. Ковальська К. В. Проблема формування стратегії корпоративного управління в Україні / К. В. Ковальська // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. — К., 2009. — Вип. 2 (93). — С. 58–61.
19. <http://tsn.ua/groshi/ukrtelekom-pereyshov-u-vlasnist-nevidomoyi-kiprskoyi-kompaniyi.html>
20. Про затвердження Критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави : наказ ФДМУ від 07.05.2009 № 694.
21. Про затвердження Типового плану реструктуризації та досудової санації господарських товариств, у статутних фондах яких державна частка становить більше ніж 50 відсотків : наказ ФДМУ від 17.11.2004 р.
22. Про затвердження Порядку здійснення державними органами приватизації контролю за виконанням умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації : наказ ФДМУ від 24.06.2009 № 967.
23. Про затвердження Порядку оскарження результатів перевірки виконання умов договору купівлі-продажу об'єкта приватизації : наказ ФДМУ від 07.04.2005 р. № 878.